

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Андрей Ташев – Институт за литература при БАН

за дисертационния труд на Мартин Пламенов Колев
„Номадският субект в творчеството на Матвей Вълев: природа и машина“,
представен за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по професионално направление 2.1 Филология,
докторска програма „Българска литература“ – *Българска литература от
Освобождението до Втората световна война*

Представеният за защита **дисертационен труд** е с общ обем 200 страници. Той съдържа въведение, шест глави, заключение и библиография (включваща 246 заглавия, от които 69 са на английски и на испански език). Освен него докторантът е депозирал следните материали: **автореферат** на дисертационния труд на български и на английски език, **списък с публикации по темата на дисертацията** (десет на брой), **списък с приносите на дисертацията и автобиография**. Материалите покриват изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагането му и съответния Правилник на Софийския университет.

Предоставените материали, както и личните ми впечатления от докторанта, свидетелстват за неговите отлични изследователски и личностни качества. Той е сериозен, задълбочен, активен, ерудиран, отдаден на темата на изследването си, но в същото време успешно се включва и в много колективни начинания (научноизследователски проекти, участия в научни форуми и организиране на такива, редактиране на научни сборници и т.н.). Десетте публикации по темата многократно надвишават минималните национални изисквания за придобиването на образователната и научна степен „доктор“. Мартин Колев вече се е вписал успешно в академичните среди и е разпознаваемо лице не само в Софийския университет. Прави впечатление и неговият значителен творчески опит, той има публикувани шест художествени книги и други ненаучни текстове, за които е печелил престижни награди.

Всички тези качества на докторанта проличават в пълна степен в неговия дисертационен труд, на който ще спра вниманието си от тук нататък.

Още с първите си редове дисертацията заявява принадлежността си към онова поле в хуманитаристиката, което се занимава с „реабилитиране, връщане в обращение на автори, които по исторически, идеологически, естетически и др. съображения са били маргинализирани и позиционирани в периферията на литературноисторическия дискурс“ (с. 5), какъвто е Матвей Вълев. Но тази реабилитация не е еднократен акт, тя протича на няколко етапа, всеки от които е по-конкретизиращ и фокусиращ спрямо предишния. Ако не се държи сметка за това, рискът от повтаряне на едно и също в различни изследвания за даден автор е много голям. Мартин Колев си дава ясна сметка за тази процесуалност и не попада в споменатата клопка. Той продължава точно оттам, докъдето са стигнали изследванията за Матвей Вълев до момента, за да ги надгради с нови интерпретации и гледни точки, да изследва определени техни аспекти чрез нов теоретичен ключ. След цялостното представяне на автора от други учени в последните години Мартин Колев предприема следващата логична стъпка – да подходи към конкретен проблем от творчеството на Матвей Вълев. Бих искал да поздравя докторанта и неговия научен ръководител за прекрасно избраната тема, което никак не е лесно за толкова продуктивен и разнообразен автор като Матвей Вълев. Скитничеството действително е една от големите теми на писателя, която ни дава много добър подстъп към творчеството му. Тя е изключително плодотворна, защото едновременно дава фокус, но и събира в себе си други важни теми и проблеми в произведенията на Матвей Вълев: Бразилия, морето, радиото и т.н.

Във въведението Мартин Колев убедително мотивира отгласкването си от досегашните подходи към Матвей Вълев, при които се акцентира върху биографията на писателя за сметка на творчеството му. Разяснявайки причините, довели до този феномен, докторантът маркира основните моменти от живота на писателя (с което всъщност потвърждава незаобиколимостта на биографичното при този автор), а след това се залавя „да предложи прочит на текста-Вълев, устоявайки на интензивния автобиографизъм на неговия Автор“ (с. 17).

За да се справи с тази нелека задача, в първите две глави Мартин Колев си изработва интерпретативен ключ, с помощта на който да подходи към темата за скитничеството в творчеството на Матвей Вълев. В главата „Фигурата на номада през уседналия поглед: от обект на наблюдение до постмодерен субект“ той проследява

генеалогията на номада и различните гледни точки към него в западното възприемане от Омир и Херодот до наши дни. Това е концептуално необходимо за дисертацията, но също така интересен и информативен теоретичен преглед на „номадския въпрос“, благодарение на който е аргументиран изборът именно на идеите на Жил Делюз и Феликс Гатари. Тяхната номадология, разграничението между актуално и виртуално (вместо традиционното разграничение между реално и възможно), предложението от тях ризоматичен подход (вместо традиционния дървовиден), концепцията за гладкото и набразденото пространство, за линията на бягство и още от идеите на двамата френски философи са представени задълбочено, но достъпно в труда. Те са съчетани по иновативен начин, за да могат да се използват за решаването на конкретните изследователски задачи. За изработката на необходимия инструментариум докторантът привлича и идеи и терминология на други мислители, като Анри Бергсон, Мишел Фуко, Алфред Шютц, Рози Брайдоти.

Един от приносните елементи на дисертацията е предложената и убедително аргументирана във втората глава типология на скитничеството в българската литература до Втората световна война. Умело вплитайки заглавието на планираното от Матвей Вълев, но така и останало нереализирано списание „Свят и дом“, Мартин Колев разграничава три модела на скитничество. Той ги нарича „обезкоренен“, „пътешественически“ и „номадски“ и ги представя с техните основни характеристики, типични автори, персонажи и жанрови форми в българската литература. Тази типология не е свършена и не би могла да бъде, най-малкото заради „априорно избягващия стриктни дефиниции, донейде метафизичен характер на самия акт на скитничество“ (с. 42). Важното в случая е, че благодарение на избраната от докторанта по-широка, генерализираща перспектива, тя работи. Според мен тази част от труда има потенциала да се развие в самостоятелно изследване и се надявам Мартин Колев да продължи работата си в тази посока.

Най-сложен, но и най-важен за дисертацията е третият тип скитник – номадският субект. Най-сложен е, тъй като „измъкването от всякакви стратегии за идентифициране, анализиране и структуриране е самият му *modus operandi*“ (с. 52). Той е изплъзващ се, отказващ да се самоидентифицира, слагащ различни заблуждаващи маски. А е най-важен, защото именно към него, а не към мигрантския субект могат да се причислят скитниците в творчеството на Матвей Вълев. Детайлни аргументи за това са приведени в третата глава.

С множество позовавания на творби на Матвей Вълев (чийто избор е прецизно и коректно ограничен още във въведението до късното художествено творчество на писателя) в гл. 3 – 6 на дисертацията е отлично обосновано наличието на бинарен модел в художествения свят на Матвей Вълев: отсам – отвъд, природа – култура (респ. техника като крайна проява на културата). Цялостно и задълбочено са изследвани присъщи на текста-Вълев феномени като дивата и покорената природа, машината-повторение и машината-различие, половите и родовите аспекти, върху които е наложен моделът на взаимоотношение между природата и културата. Не е пропусната и много важната функция на езика и начините, по които номадският субект конструира наративната си идентичност. Така, благодарение на изработения в първите глави прецизен понятиен инструментариум, Мартин Колев успява да идентифицира и да представи, да фиксира и характеризира постоянно изплъзващия се номадски субект в творчеството на Матвей Вълев. В шестата глава е вмъкнат и интересен анализ на скитничеството в творби от ранния Богомил Райнов.

В тези четири глави най-добре проличава едно основните качества на труда и на Мартин Колев като изследовател. Той може да прави както теоретични и литературноисторически обобщения, така и да анализира „отблизо“ конкретни художествени текстове. Бих отличил анализа на разказа на Матвей Вълев „Оттам почва полето“ (с. 87 – 90). Докторантът не просто познава, но и свободно борави с голям брой текстове – както на Матвей Вълев (чийто творби и изследвания върху тях той познаваше в детайли още в началото на докторантурата си), така и на други български писатели и на използваните теоретици.

Специално внимание заслужава структурата на дисертационния труд, която бих нарекъл образцова. Във въведението ясно са посочени направените до момента изследвания за Матвей Вълев, теоретичната рамка, която ще бъде приложена, използваните автори и методология, указани са конкретните цели и намерения, както и пътищата, по които докторантът възнамерява да ги изпълни. Последвалите шест глави следват логично една от друга, като всяка от тях започва с епиграф – цитат от различен автор, подходящ за въвеждане в конкретната тема. Заключение коректно обобщава направеното в труда и изтъква в какви други посоки биха могли да поемат бъдещите изследователи на Матвей Вълев. Дисертацията е написана задълбочено, академично

издържано, но в същото време достъпно, увлекателно и диалогично, чете се леко и с удоволствие.

Авторефератът представя коректно и изчерпателно съдържанието на дисертационния труд.

С оглед евентуалното бъдещо публикуване на текста, което силно се надявам да се осъществи, ще си позволя да отправя към Мартин Колев няколко препоръки от различно естество:

1. Би било добре се уеднакви собственото име на изследователката на номадството Брайдоти, която присъства в дисертацията и като Роза, и като Роузи.

2. В бел. 25 на с. 33 е споменато, че романът на Марсел Пруст „Възврънатото време“ – последната част от „По следите на изгубеното време“ – не е публикуван на български език. Всъщност такова издание има. През 2012 г. романът „Възврънатото време“ е публикуван от издателство „Панорама плюс“ в превод на Мария Георгиева, макар че това издание на практика е неоткриваемо днес.

3. Забелязват се случаи, в които дадено произведение на Матвей Вълев в различните глави се цитира от различни издания. Текстът би спечелил, ако едни и същи произведения на Матвей Вълев се цитират от едни и същи издания, независимо дали те са от 1937, 1940, 1988 или 2022.

4. Имам известни резерви към причисляването на рибарите на Матвей Вълев към номадските субекти. Склонен съм по-скоро да ги възприема като граничен случай. Те наистина притежават определени качества, характерни за номадския субект, които са коректно представени в изложението (с. 83 – 85). Но пък някои рибари имат семейства и движението им и целта на пътуванията им се различават от тези на моряците например. Освен това рибарската професия показва много общи черти с работата на селяните на нивата, които са противоположността на номадския субект.

5. „Гладкото пространство“ на морето също в известен смисъл е разграфено, набраздено. Корабите, които го кръстосват, имат маршрути и разписания или поне начална и крайна точка на пътуването (напр. капитанът в разказа „Граждани на света“ казва: „Бяхме в Яфа, сега гоним Тунис, оттам ще спрем в Марсилия и после през Гибралтар ще се качим на север чак до Норвегия“). Разбира се, що се отнася до

преживяването на пътя от страна на героите, тогава морето наистина може да се определи като „гладко пространство“.

Тези бележки в никакъв случай не поставят под съмнение високите качества на предложения дисертационен труд, а се надявам по-скоро да послужат като повод за размисъл на Мартин Колев в по-нататъшното разработване на темата.

Дисертационният труд на Мартин Колев отваря нова страница в разбирането и тълкуването на творчеството на Матвей Вълев. Нещо повече, за реализирането на идеите си докторантът е изработил теоретичен интерпретативен ключ, основан на идеите на Делюз и Гатари, който би могъл успешно да се приложи и към други автори. При изпробването му докторантът е анализирал както творби на класически автори, като Христо Ботев, Иван Вазов, Димчо Дебелянов, Елисавета Багряна, Дора Габе, Йордан Йовков, Кирил Христов и др., така и на по-неизвестни автори – Олга Чавова, Димитър Шишманов, Весела Страшимирова. Включването на творбите на тези писатели в дисертацията също може да определи като приносен момент, който да се добави към приложения удачен списък с приноси.

Въз основа на всичко казано дотук давам положителна оценка на дисертационния труд и на цялостната научноизследователска дейност на докторанта Мартин Колев и убедено препоръчвам на почитаемите членове на Научното жури да му присъдят образователната и научна степен „доктор“.

16.09.2023 г.

София

доц. д-р Андрей Ташев